

QUO VADIS PLANUL JENA

CS dr. **Monica Cuciureanu***

Rezumat

Cadre didactice și experți din afară s-au întrunit după 20 de ani de practică a Planului Jena în România pentru a analiza parcursul acestei alternative educaționale în țara noastră, pentru a celebra momentul, dar și pentru a schița parcursul acestui model pedagogic alternativ în anii următori. Articolul are la bază intervențiile autoarei „Reforma în educația timpurie din România din perspectiva Planului Jena” și „Tendințe actuale în mișcarea Planul Jena din România”, susținute în cadrul seminarului național cu participare internațională „Planul Jena în România – două decenii de existență” (Mangalia, 5 - 7 septembrie 2014).

Cuvinte-cheie: Planul Jena, provocări, evoluție, tendințe de dezvoltare.

Abstract

Teachers and experts from Romania and abroad have met to celebrate 20 years of activity according to the Jena Plan in Romania, but also to analyze the recent history of this educational alternative in our country and to design its future development. This article starts from two contributions of the author "Reform in Early Childhood Education from the perspective of the Jena Plan" and "Recent tendencies in the Jena Plan movement in Romania", held during the national seminar with international participation "Jena Plan in Romania – Two Decades of Existence" (Mangalia, 5 - 7 September 2014).

Keywords: educational pluralism, identity, alterity, difference, educational alternative.

1. Introducere

În ultimii 20 de ani s-a creat o comunitate foarte activă a cadrelor didactice din învățământul preșcolar, care au manifestat interes specific pentru alternativa educațională Planul Jena. Acest segment foarte activ de cadre didactice are curajul să tatoneze, să încerce, să experimenteze, să facă microcercetări, din dorința de a răspunde cât mai bine nevoilor copiilor din grup. Ele au drept model cercetarea pedagogică empirică (Pädagogische Tatsachenforschung), promovată de Peter Petersen, inițiatorul Planului Jena.

* Institutul de Științe ale Educației, București, România
monica@ise.ro

Acesta recomandă fiecărui profesor să fac cercetare în propria clasă, apoi să fac schimb de experiență, pentru a învăța în permanență din realitatea comunității educaționale și pentru a se adapta cât mai bine copiilor. Cercetarea empirică rămâne și astăzi o modalitate foarte bună de autoreglare, de învățare din realitatea practicii curente, fiind un prilej de reflexie la ceea ce se întâmplă zi de zi în grup, cu grupul de copii și cu fiecare copil în parte.

În urma unor cursuri de formare derulate cu educatoarele din mai multe județe (de exemplu din județele Buzău și Prahova) cadrele didactice au ajuns să se cunoască, să se împrietenească și apoi au pus în discuție legătura între ele. S-au desfășurat schimburi de experiență între grădinițe, educatoarele s-au întâlnit la diferite manifestări (seminarii, întâlniri de lucru etc.) și au început să lucreze în rețea, au ajuns să comunice bine între ele și să se susțin reciproc. O comunitate profesională activă este benefic dezvoltării fiecărui membru în parte, dar este și o premisă pentru inovație într-un cerc mai larg de profesioniști și pentru reforma sistemului de învățământ de „jos în sus”.

2. Rolul alternativelor educaționale în reforma educației timpurii din România

În segmentul educației timpurii s-au petrecut schimbări spectaculoase după 1990: trecerea la perspectiva holistică asupra dezvoltării copilului, cu impact asupra abordării integrate a problematicii ce iese din sfera sănătății, îngrijirea, protecția și educația acestuia; schimbarea curriculumului și introducerea conceptului de lucru pe „arii de stimulare” care permit tratarea interdisciplinară a conținuturilor, dar și o individualizare progresiv mai mare în procesul educativ; introducerea unor metode și tehnici de lucru interactive; gruparea copiilor pe nivele, trecând de la grupele omogene din punct de vedere al vârstei (copii de 3, 4, 5, 6 ani) la grupe mai largi, și o grupare eterogenă din acest punct de vedere (copii de 3-4 ani în nivelul întâi, copiii de 5-6 ani în nivelul al doilea).

Tot în învățământul preșcolar s-a derulat pentru prima oară un program de educație parentală – programul „Educația”, susținut cu sprijinul unor experți din Olanda. Este și în actualitate programul de educație parentală cu cea mai mare răspândire teritorială (se derulează aproape în toată țara), iar acum rezultate din investigațiile făcute în cadrul Institutului de Științe ale Educației (Cuciureanu, 2010), a avut un impact deosebit asupra unei categorii largi de populație: familiile copiilor din grădinițe. Programul se remarcă și prin faptul că are posibilitate de autosusținere și multiplicare. În segmentele următoare din sistemul de învățământ – în învățământul primar, în cel

secundar – nu mai există programe parentale specifice de o asemenea anvergură. Cadrele didactice reclamă de altfel acest lucru și, cu cât copiii devin mai mari, cu atât legătura colii cu familia este mai slabă, în unele cazuri chiar se pierde cu totul, deși problemele copiilor sunt câteodată mult mai grave, mai acute pe măsură ce aceștia cresc în vârstă.

Majoritatea accentelor și elementelor inovative care apar în actualitate în sistemul educației timpurii din țara noastră au fost inițiate sau fac parte din particularitățile alternativelor educaționale. Deși alternativele educaționale nu au fost numeroase din punct de vedere numeric, ele au polenizat cu idei noi și cu experiențe valoroase sistemul național de învățământ. Acesta a fost unul dintre principalele beneficii aduse de apariția alternativelor educaționale în România: la scară mică se experimenta, se tatona, iar apoi elementele pozitive, bunele practici se preluau la nivelul cadrelor didactice sau se generalizau la nivelul întregului sistem de educație. Așa s-au introdus și elemente inovative menționate mai sus.

Dincolo de acest aspect, în țara noastră ele au conferit sens ideii de libertate de opinie în educație, căci abia în condițiile pluralismului educațional putem vorbi de libertatea părinților de a alege un model pedagogic în acord cu viziunea despre educație a familiei din care copilul face parte. Varietatea de modele și accentele diferite pe care alternativele le pun în scenă îmbogățesc peisajul educațional din România atât pentru copii, cât și pentru părinți și cadre didactice.

În anul 2011 s-a realizat în cadrul I.S.E. lucrarea „Puneri de trecere între învățământul tradițional și cel bazat pe modele pedagogice alternative în sistemul românesc de învățământ” (Cuciureanu, 2011). La această cercetare au participat toate alternativele educaționale: fie toate unitățile în care era prezent modelul respectiv (Montesori, Planul Jena, Freinet, Pedagogia curativă – care erau mai puțin din punct de vedere numeric), fie a fost făcută o selecție a unităților – în cazul celor care sunt mai numeroase reprezentate la nivel național (cum sunt alternativele educaționale Step by Step și Waldorf). S-a realizat un eșantion reprezentativ, nefiind necesar să se investigheze toate unitățile respective. Această lucrare este un punct de reper deosebit de interesant și important, alături de lucrarea realizată în anul 2001 sub coordonarea Ministerului Educației și Cercetării (*Alternativele educaționale din România*, 2003), pentru că realizează o retrospectivă (la fiecare 10 ani) și arată evoluția acestor modele în țara noastră. Văzând de unde s-a plecat în 1990-1994, putem încerca să anticipăm tendințele de dezvoltare ale alternativei Planul Jena și în viitor.

lat câteva concluzii importante ale acestei cercetări:

În primul rând, **opiniunile pentru învățământul alternativ sunt individuale**. Există mai întâi opinia pentru învățământul tradițional sau alternativ educațional și apoi, eventual, pentru o anumită alternativă educațională. Acesta este în mod firesc un demers pe care îl face părinții. Părinții aleg ce este mai potrivit pentru copilul lor, în funcție de viziunea lor asupra educației. Dar este în același timp și o opinie făcută de cadrul didactic. Este foarte important ca acesta să fie lăsat să decidă dacă vrea sau nu să lucreze respectând principiile unui anumit model pedagogic. Este important să nu fie forțat să intre într-o mișcare pedagogică alternativă, ci să adere doar la idei care îl reprezintă. Altminteri, există riscul de a înlocui un sistem coercitiv cu altul. **Libertatea în educație și exprimarea conștientă a unei opinii se pot asigura doar în contextul existenței pluralismului educațional.**

Ce s-a mai conturat în cadrul acestei cercetări este o **rspândire neuniformă a alternativelor educaționale**. Unele s-au dezvoltat doar în anumite județe (este cazul alternativei Planul Jena, de exemplu). Dacă există interes pentru ele în alt județ, unde alternativa nu s-a dezvoltat, atunci pot să apară dificultăți. Rspândirea neuniformă se corelează și cu lipsa unui parcurs educațional complet. **Cele mai multe alternative** (cu excepția pedagogiei Waldorf și a Pedagogiei curative) **nu au parcurs color complet**, ceea ce este privit ca dezavantajos de către părinți.

S-a constatat că, în general, **baza materială** a grupelor/ claselor care aplică alternative educaționale **este mai bună** decât a celor din învățământul tradițional – nu datorită unei repartizări inegale a fondurilor, ci datorită faptului că resursa umană din alternativele educaționale este mai angajată, mai dispusă să facă eforturi în această direcție. Educatoarele/ învățătoarele sunt foarte implicate, deschise colaborării cu familia, părinții sunt conștienți de importanța educației, interesează de a investi în educație și cu mare disponibilitate pentru colaborarea cu școala. O altă concluzie a studiului vizează resursa umană: în general, **resursa umană este cu înaltă calificare** (de regulă sunt cadre didactice care au gradul I, care au urmat cursuri de specializare, fără de care de altfel nici nu pot lucra în grupe/ clase organizate după modele pedagogice alternative). Este o resursă umană foarte valoroasă, cu un grad ridicat de calificare.

Specific alternativelor educaționale este și **programul mai lung** pe care ele îl oferă (din punct de vedere numeric grupele/ clasele Step by Step au dominat eșantionul, iar în această alternativă programul este mai lung decât în unitățile

cu învățământ tradițional). În contextul unui program mai lung și, uneori, a unor grupe de copii mai puține în numeroase, se realizează o **individualizare sporită** în procesul educațional.

Calitatea mediului educațional, organizarea activităților și diversitatea lor, centrarea pe copil și individualizarea în procesul educațional sunt aspecte deosebit de apreciate de către părinți. Ei consideră că principalul câștig pe care copilul lor îl are urmând cursurile alternativelor educaționale este **pregătirea pentru viață**.

3. Retrospectiva Planului Jena în România

Planul Jena permite cadrelor didactice familiarizarea progresivă cu principiile lui de funcționare și aplicarea aceluia dintre ele care ajută la soluționarea unor dificultăți sau probleme ce apar în procesul educațional. Este un model deschis și coerent, care încearcă să răspundă nevoilor copiilor, cadrelor didactice, părinților, întregii comunități educaționale.

Ca document programatic poate fi privit la nivel internațional *Carta colii primare – principii ale Planului Jena*, elaborat de specialiști olandezi (Both, K., Vreugdenhil, K., 1989), care recunoaște în anii 1980 nevoia actualizării și dezvoltării conceptuale a Planului Jena la nivel internațional și național. *Carta* cuprinde douăzeci de principii, care permit fiecărui unități de învățământ și fiecărui cadru didactic să aplice Planul Jena și să își găsească propria distanță față de un model ideal al colii Planul Jena.

Primele cinci principii vizează **drepturi fundamentale ale omului**, ce apar și în documente internaționale semnate de un mare număr de țări, între care și România: Convenția Internațională privind Drepturile Omului, Convenția privind Drepturile Copilului etc. Acestea stipulează recunoașterea unicității individului, a dreptului la dezvoltarea propriei identități, la creativitate și la dezvoltarea unor relații proprii în mediul înconjurător. Următoarele cinci principii se referă la **traul în comun în comunitate și societate**, la colaborarea interumană, care trebuie să ofere fiecărui individ ocazia și stimulii dezvoltării propriei identități, la toleranța interumană, la respectul, grija și responsabilitatea pentru resursele naturale și culturale comune.

Ultimele zece puncte ale documentului se referă la **principiile de organizare și funcționare ale colii Planul Jena**. Prin prisma acestora, școala trebuie privită ca o organizație care se transformă, învață, ca un organism viu, se dezvoltă și evoluează odată cu societatea și cu cei care o populează: copiii, cadre didactice, părinți.

Extinderea Planului Jena în România se datorează în mare parte acestei perspective și deschiderii modelului față de realitățile și nevoile comunității educaționale. Cadrele didactice care aplică principiile ale Planului Jena au aflat soluții la unele probleme cu care se confruntau în activitatea cu copiii și au transmis colegelor soluțiile lor, aflate prin aplicarea principiilor Planului Jena. Modelele de bune practici au fost popularizate la nivel regional, ceea ce a condus la creșterea numărului de persoane interesate de pedagogia Planului Jena. Întâlnirile regulate în cercurile pedagogice și comisiile metodice, vizitele de lucru, schimburile de experiență între cadrele didactice care aplicau principiile acestui model pedagogic au fost principalele modalități de extindere a Planului Jena în țara noastră.

Acest proces a fost susținut prin activități de formare organizate de specialiștii ai Institutului de Științe ale Educației în colaborare cu Inspectoratele Școlare Județene și Casele Corpului Didactic. Organizarea unor evenimente care promovau alternativele educaționale au contribuit la informarea inspectorilor de specialitate din toată țara. O parte dintre aceștia au manifestat deschidere pentru modelele prezentate, facilitând informarea cadrelor didactice din județele pe care le reprezentau și contribuind astfel la extinderea alternativelor educaționale.

Alți promotori importanți au fost copiii și părinții, care au cunoscut nemijlocit practica Planului Jena. În general, părinții s-au declarat mulțumiți de rezultatele procesului educațional. Acest lucru se reflectă în numărul solicitărilor înregistrate, de admitere în grupurile Planului Jena. **Motivarea părinților în alegerea unității/grupei pe care o frecventează copilul este, de regulă, multiplă, cumulativă.** Prin urmare, nici mulțumirea lor nu se datorează exclusiv aplicării principiilor alternativei educaționale, ci și altor factori precum calitatea resursei umane, programul de lucru al unității, activitățile opionale oferite etc. Elementele apreciate în mod special de părinți și cadre didactice care aplică principiile ale Planului Jena sunt:

- Promovarea dialogului, comunicării și colaborării;
- Încurajarea autodeterminării și a învățării responsabile;
- Respectul față de ceilalți, față de unicitatea individului și față de diversitate;
- Dezvoltarea gândirii critice și creative, cunoașterea și dezvoltarea culturii și a valorilor comunității;
- Deschiderea pentru inovație, cercetare, dezvoltare și învățare;
- Stimularea bucuriei de a învăța.

În intervalul 2001-2005 a avut loc o creștere constantă a numărului de cadre didactice interesate și inspirate de Planul Jena. Odată cu intensificarea fenomenului de schimbare a resursei umane din funcții-cheie (inspectorii de specialitate, directorii de școli), cu înființarea Agenției Române de Asigurare a

Calit ii în Înv mântul Preuniversitar (deci cu apari ia unor noi rigori formale, de m surare a activit ilor din unit ile de Înv mânt) i cu apari ia situa iei de criz economic , ce a afectat întreaga societate româneasc (prin urmare i coala), au ap rut în anii urm tori situa ii care au condus la diminuarea num rului celor care se declar a lucra potrivit principiilor Planului Jena:

- cadre didactice din mediul rural, care au intrat în programul de formare Planul Jena dup 2006 i ale c ror unit i nu au posibilitatea de a achita taxa de acreditare, potrivit metodologiei ARACIP în vigoare;
- cadre didactice din unit i de Înv mânt comasate cu alte unit i mai mari, ai c ror directori, respectiv colegi, nu promoveaz principiile pedagogice ale acestei alternativei educa ionale;
- cadre didactice care urmeaz cursurile de formare, dar care nu declar apoi c lucreaz potrivit principiilor Planului Jena, din cauza birocratiei asociate unei astfel de schimb ri;
- infla ia de legi i documente normative care modific perpetuu cadrul de func ionare a Înv mântului din ara noastr ;
- în unele cazuri, intensificarea motiva iei extrinseci de formare în detrimentul celei intrinseci.

Pentru sus inerea comunit ilor educative care doresc s inoveze procesul de Înv mânt în spiritul Planului Jena, s-a constituit în anul 2011 *Asocia ia Planul Jena din România*, o organiza ie profesional ai c rei membri sunt cadre didactice din ar , care ader la principiile Planului Jena i le aplic în procesul de Înv mânt.

4. Planul Jena – perspective de viitor

Pornind de la concluziile tiin ifice ale studiului *Pun i de trecere între Înv mântul tradi ional i cel bazat pe modele pedagogice alternative în sistemul românesc de Înv mânt* (Cuciureanu, 2011), putem vedea c alternativele educa ionale sunt i în continuare o necesitate în Înv mântul românesc. Ele sunt un motor în ceea ce prive te schimbarea, pot reprezenta i mai departe o oportunitate atât pentru familie – pentru copii i p rin i, cât i pentru cadrele didactice, oferind diferite orizonturi de dezvoltare. În acest context, a le pune sub semnul întreb rii este inutil. Ele vor continua s existe, chiar dac vor mai fi anumite fluctua ii în evolu ia i în num rul lor. Infla ia de legi men ionat , modific rile prea rapide, adesea nefundamentate tiin ific, neverificate suficient în practic i vor pune amprenta asupra întregului sistem de Înv mânt, din care fac parte i alternativele. În ce fel, r mâne de v zut. Schimbarea este un proces individual, pe care fiecare dintre noi poate s -l parcurg . Putem modifica în primul rând ceva la noi, la propria realitate educa ional , iar dac fiecare o face, exist ansa de a forma un *corp activ, o mi care de ino va ie*.

Este salutar că există mai multe alternative educaționale în România. Între ele s-au stabilit relații de colaborare, nu de competiție, iar colaborarea le este benefic. Există respect pentru diversitate și o înțelegere reciprocă, foarte constructivă. Fiecare alternativă aduce propriile accente, viziune, metode, moduri de organizare și împartă elementele de specificitate.

Suntem proprii și păși, profesioniști responsabili și putem să modificăm în lucrul cu copiii elemente concrete, ceea ce poate să însemne o oportunitate importantă pentru copil și pentru dezvoltarea sa, precum și pentru dezvoltarea profesională și personală a cadrului didactic. Am parcurs împreună 20 de ani, dar drumul se întinde în față. Peisajul ar trebui să ne bucure și să ne îndemne să mergem mai departe pe această cale, pe care nu vom fi singuri.

5. Concluzii

Planul Jena, ca și celelalte alternative educaționale, a propus și a produs schimbare. Schimbarea este un proces, nu un eveniment. Ceea ce înseamnă că este un parcurs, cu suiri și coborâri, care sunt normale și uneori emblematice pentru ce se întâmplă la nivelul sistemului de învățământ în ansamblul său. Uneori nu sunt probleme doar ale alternativelor educaționale, ci ele apar la nivelul întregului învățământ precolar sau primar, unde alternativele sunt cel mai bine reprezentate. Schimbarea este însă și o experiență individuală de profunzime, fiecare dintre noi contribuie la schimbare într-un mod propriu. Putem ameliora realitatea, acolo unde ne aflăm, unde ne desfășurăm activitatea.

Practica schimbării provoacă atașament și implicare, ea determină competențe progresiv mai mari pentru participarea la respectivul proces. Cu cât ne implicăm mai mult, cu atât și schimbarea se va produce mai ușor, mai amplu și – în măsura în care ea devine un curent, o mișcare – aceste contribuții se vor vedea mai clar la nivel general.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Both, K., Vreugdenhil, K. Die Charta der Grundschule – Prinzipien des Jenaplans. În: *Sondernummer Die Lehrerwerkstatt*, noiembrie 1989.
- Both, K. *Jenaplan 21. Schulentwicklung als pädagogisch orientierte Konzeptentwicklung*. Hrsg. Oskar Seitz. Hohengehren: Schneider Verlag, 2001.
- Cuciureanu, M. (coord.). *Pun și de trecere între învățământul tradițional și cel bazat pe modele pedagogice alternative în sistemul românesc de învățământ*. București: Institutul de Științe ale Educației, 2011.

Cuciureanu, M. (coord.). *Educa ie timpurie. Integrarea copiilor în gr dini* .
Bucure ti: PIM / ISE, 2010.

Cuciureanu, M. *Educa ia altfel. Peter Petersen i modelul Planului Jena*.
Bucure ti: Cartea Universitar , 2006.

*** Ministerul Educa iei i Cercet rii. *Alternativele educa ionale din România*.
Cluj-Napoca: Editura Triade, 2003.
